

Hoofdzuster Carolina Blok-Kan (met donkere jurk en Jodenster op eerste rij, foto Beeldbank CODA-Apeldoorn).

Carolina Blok-Kan (1896-1943)

Carolina Kan werd geboren te Winterswijk op 12 januari 1896. Tussen 1915 en 1919 volgde zij de B-opleiding in de in 1909 geopende, vooruitstrevende joodse psychiatrische inrichting Het Apeldoornsche Bosch te Apeldoorn. Zij slaagde hier voor haar eerste overgangsexamen in de zomer van 1916, en behaalde het diploma van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie in het wintersemester van 1918-1919.

In september 1923 vestigde zij zich aan de Paviljoensgracht 54 in Den Haag, waarna zij op 23 januari 1924 trouwde met Hagenaar Bernard Blok, wiens beroep niet getraceerd kon worden. Het echtpaar kreeg op 22 november 1924 een zoon: Hartog Blok. Op 1 mei 1930 trad Carolina Blok-Kan opnieuw in dienst bij Het Apeldoornsche Bosch, ditmaal als hoofdverpleegster. Details over haar specifieke activiteiten als verpleegster zijn in de boeken over Het Apeldoornsche Bosch helaas niet te vinden.

Wel is duidelijk wat zij als jodin heeft moeten doorstaan. Op 9 oktober 1941 werd haar echtgenoot Bernard Blok, met wie zij woonde aan de Abrikozenweg 12 te Apeldoorn, als een van dertien willekeurig opgepakte joodse mannen bij een razzia te Apeldoorn gedeporteerd naar Mauthausen. De dertien mannen stierven daar tussen 14 oktober en 5 november 1941 (Blok op 23 oktober). Hun dood werd gerapporteerd aan de gemeente Apeldoorn, zodat daar een zeer angstig klimaat ontstond. Tal van joden uit Apeldoorn, ook haar 18-jarige zoon Hartog Blok, meldden zich in de loop van 1942 bij Het Apeldoornsche Bosch aan als personeel. Dit gebeurde enerzijds omdat zij meenden in deze door buitenstaanders wel 'Jodenhemel' genoemde inrichting veiliger te zijn dan elders in de maatschappij.¹ Anderzijds reageerden deze mensen ook op de oproep om nieuw

¹ Versteeg 2009, 33.

personeel van de geneesheer-directeur van Het Apeldoornsche Bosch, omdat deze geconfronteerd werd met ernstige personeelstekorten nadat hij alle 150 niet-joodse personeelsleden uit Het Apeldoornsche Bosch tussen maart en juni 1942 had moeten ontslaan. Het Apeldoornsche Bosch werd vanaf juni 1942 voor het eerst in haar geschiedenis uitsluitend door joden bevolkt; het was een van de buitenwereld geïsoleerde enclave. Binnen Nederland was het onbetwist de instelling met de hoogste concentratie joden, met uitzondering van Westerbork. Onheilspellende geruchten over een naderende ontruiming waren er met ingang van november 1942.

Op 20 januari 1943 werden alle elders in Apeldoorn resterende joden ook in Het Apeldoornsche Bosch geconcentreerd. Dat waren ruim honderd mensen. In de nacht van 20 op 21 januari wisten circa 300 personen (onder wie zowel patiënten als personeelsleden) nog juist op tijd te ontvluchten, nadat de stationsopzichter hen gewaarschuwd had dat er een lange goederentrein was gearriveerd op Station Apeldoorn. Op 21 januari begon de daadwerkelijke ontruiming en deportatie. SS-*Hauptsturmführer* Ferdinand Hugo Aus der Fünften arriveerde aan het eind van de middag met de mededeling: 'Ich übernehme die Leitung der Anstalt.' Het tijdstip waarop dit gebeurde varieert in de literatuur tussen 16.00 en 18.00 uur, maar het was in elk geval schemerig of al donker. Aus der Fünften vertelde geneesheer-directeur Lobstein dat er in Nederland geen werk meer was voor de patiënten en dat dezen het in Duitsland in dat opzicht beter zouden krijgen, omdat ze dan tenminste wel weer mochten werken. Tegelijkertijd waren de opdrachten die gegeven werden aan de onder dwang ingezette joodse leden van de Orde Dienst Westerbork dermate wreed dat het ooggetuigen duidelijk was dat de naaste toekomst van deze patiënten helemaal niets met arbeid te maken zou hebben. Hoger personeel zoals directeurs, artsen en administrateurs werd opgesloten en kon niets meer uitrichten ten gunste van de patiënten. Verplegend personeel kreeg in de ene afdeling wél, in de andere níet de opdracht om de Orde Dienst te helpen bij het uit bed halen van de patiënten. Zij hoefden echter niemand aan te kleden en mochten de pakketten met bezittingen, voeding en medicatie die zij daags tevoren in allerijl voor patiënten klaargemaakt hadden niet aan hen meegeven. De patiënten werden als beesten opgedreven. Of zij naakt waren of gekleed, hoe hun overige toestand was, niets deed nog terzake. Zij werden groepsgewijs in een grote zaal van het hoofdgebouw gedreven. Van daaruit werden zij over een loopplank een vrachtwagen in geslagen, geschopt of zelfs gegooid. In de vrachtwagens werden de patiënten bovenop elkaar gestapeld. De wagens werden zó vol geladen dat men de laadklep nauwelijks dicht kreeg. Daarna reden de wagens in hoog tempo richting station. Daar moesten de patiënten dan overstappen naar een van de goederenwagens van een lange trein. Daarbij herhaalde zich hetzelfde tafereel van patiënten opjagen over een smalle loopplank, slaan en schoppen. Elke wagon werd zo vol mogelijk geladen en dan afgesloten. Soms raakten de vingers van wanhopige patiënten bekneld tussen de deuren. Elke wagon bevatte slechts twee piepkleine vaatjes met scherp opstaande randen waar mensen hun behoefte in konden doen. De luchttoevoer werd afgesloten.

Diverse personen hebben verslag gedaan van wat zij gehoord en gezien hebben bij deze treinwagens: dit zijn intens aangrijpende getuigenissen over wanhopig schreeuwende mensen die naakt, in dwangbuis of in nachtgewaad bij een temperatuur van 5 vijf graden Celsius in veel te grote groepen in een veewagen werden gepropt, moesten staan, en dat zonder dat hen nog frisse lucht, voedsel, medicatie of drinken kon bereiken. Op het Station heeft Aus der Fünften enige uren zitten dineren in de stationsrestaurant, onderwijl het inladen gadeslaand. Letterlijk alle patiënten van Het Apeldoornsche Bosch werden in de trein gepropt, tot en met de 94 kinderen uit het Paedagogium Agisomog aan toe. Om ongeveer vier uur 's ochtends zaten de patiënten allemaal in de trein. Volgens Lou de Jong (1975) waren het er 869.

Vroeg in de ochtend van 22 januari 1943 sprak Aus der Fünten, die na zijn diner weer terugkeerde naar Het Apeldoornsche Bosch, het bijeengedreven verplegend personeel toe. Hij had, naar hij zei, vrijwilligers nodig om de patiënten te begeleiden. Dezen konden ervan verzekerd zijn dat zij in het Oosten weer in een ziekenhuis aan het werk zouden worden gesteld. Twintig personen stapten als 'vrijwilliger' naar voren. Slechts van één van dezen is de naam bekend: dat was nachtzuster Carolina Blok-Kan, die zich voor deze dramatische gelegenheid geheel in het zwart gekleed en gesluierd had.² Mogelijk kon het leven haar niet zoveel meer schelen, nadat ze haar man had verloren en al zoveel angst en ellende had ervaren. Aus der Fünten wees naast de twintig vrijwilligers nog 32 andere personeelsleden aan.

Deze personeelsleden werden in een aparte wagon geladen; zij werden niet temidden van de patiënten geplaatst. Van begeleiden was dus in het geheel geen sprake; zij werden gedeporteerd.

Nationaal Monument Kamp Westerbork maakte recentelijk bekend dat in totaal 1023 patiënten en 46 personeelsleden mensen uit Het Apeldoornsche Bosch werden gedeporteerd naar Auschwitz.

Geraadpleegde bronnen en literatuur:

Asser, Eli (2001). *Wie maakt me los*. Soesterberg: Aspekt.

Asser, Eli (2004). *Alles is meegenomen*, Amsterdam: Arbeiderspers.

Beeldbank CODA-Apeldoorn.

Digitaal Monument van de Joodse Gemeenschap in Nederland.

Janssen, A.J.J. et al. (1916). Verslag der Examen-Commissie van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie over het zomersemester 1916. (Maart tot September). *Psychiatrische en Neurologische Bladen* 20, 574-580: 576.

Jong, L. de (1975). *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereld Oorlog, deel 6, juli 1942-mei 1943 (Eerste helft, pp. 306-316)*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Laansma, S. (1979). *De Joodse Gemeente te Apeldoorn en Het Apeldoornsche Bosch*. Zutphen: de Walburg Pers.

Lindwer, Willy (1990). *Kamp van Hoop en wanhoop, Getuigen van Westerbork 1939-1945*, (Amsterdam, Balans).

Oosterhof, H. (1989). *Het Apeldoornsche Bos: Joodse psychiatrische inrichting 1909-1943*. Heerlen: De Voorstad.

Plet, J.F. et al. (1919). Rapport der examencommissie van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie over het wintersemester 1918-1919 (September-Maart). *Psychiatrisch Neurologische Bladen* 23, 213-219: 217.

Presser, J. (1965). *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse jodendom 1940-1945*. (Deel 1, pp. 327-333). 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, Martinus Nijhoff.

Versteeg, Stefanie (2009). *Mesjiev nefesj: de invloed van de joodse religie en gebruiken in de behandeling en verpleging in Het Apeldoornsche Bosch (1909-1943)*. Scriptie Universiteit Utrecht, Faculteit der Geesteswetenschappen.

Wyers, Suzette (1995). *'Als ik wil kan ik duiken'. Brieven van Claartje van Aals, verpleegster in de Joods psychiatrische inrichting Het Apeldoornsche Bosch 1940-1943*. Amsterdam: Thomas Rap.

² Oosterhof, 1989, 36. Zij baseerde zich op het ooggetuigenis van Pauline Vomberg.